

DEVELOPMENT OF PROPERTY PROTECTION DURING THE MIDDLE AGES

Assist. Prof. Sergey Kalinkov, PhD

Department of Civil Law, Law Faculty

“Angel Kanchev” University of Ruse,

E-mail: skalinkov@uni-ruse.bg

Abstract: *During the medieval period, the development of the protection of the rulers was carried out on the one hand thanks to the case law, and on the other hand - a huge role was played by the church, which played a dominant role in regulating public relations. Within the framework of canon law, a number of means were developed for the protection of domination, directed against those illegal acts which led to the deprivation of the possessor of the actual power over the things*

Keywords: *possession, protection, violation*

ВЪВЕДЕНИЕ

В периода на средновековието както съдебната практика, така и църквата са оказвали влияние върху развитието на владелческата защита. Наблюдават се редица средства за охраната на фактическите състояния, изработени в рамките на каноническото право и насочени срещу самоволното лишаване на владеещия от господството върху вещите.

1. Ординарен владелчески иск

Такова наименование в периода на средновековието е получил познатият от Римското право *interdictum uti possidetis*. С помощта на *possessium ordinarium* съдът разрешавал въпроса относно господството върху вещта, когато съществувала опасност то да бъде нарушено. Едната от предпоставките за предявяване на иска се свеждала до активната легитимация, а именно, ищецът следвало да осъществява юридическо владение.

Нарушението не е било свързано с лишаване на лицето от господството върху вещта. Както приемат някои автори¹⁸⁵, неправомерните действия от страна на ответника биха могли да се изразят в следното:

- **на първо място** - когато последният е заявявал, че той се явява владелец на вещта;
- **на второ място** – нарушението би могло да се изрази в заплахи адресирани до ищеца, че ще бъде изгонен от имота или в създаването на преки пречки при упражняването на фактическата власт от страна на последния.

С други думи, основанието за предявяване на ординарния владелчески иск, са били противоправните деяния, създаващи безпокойство при упражняването на господството.

Както и *interdictum uti possidetis, possessium ordinarium* също притежавал двустранен характер (*duplex*) – тоест, в рамките на съдебния процес по разрешаването на въпроса относно владението, страните са имали еднакво положение.

Ако ищецът не успявал да убеди съда в наличие на *possessio* при предоставянето на доказателства, тогава делото печелил ответникът, на когото съдията следвало да признае качеството „владелец“.¹⁸⁶

Друг сходен белег на ординарния владелчески иск с *interdictum uti possidetis* се свеждал до наличие на безпорочното владение. Следователно, ако ищецът е придобил от ответника фактическата власт, *vi, clam или precario*, (по насилствен, скрит начин или прекарно), то съдът присъждал на последния владението върху вещта. И обратно – ако към момента на предявяването на иска, противната страна е лишила ищеца от господството по някои от горепосочените порочни способи, тогава, безусловно, делото печелил последният.

¹⁸⁵ Дернбург, Г., Пандекты, Вещное право, Том II, стр. 46;

¹⁸⁶ Дернбург, цит. съч. пак там;

Посредством *possessium ordinarium*, освен разрешаването на спора за владението, се създавала и забрана да се извършва нарушение в бъдеще. А при наличие на причинени вреди, произтекли в резултат на противоправното деяние, следвало да се изплати и обезщетение, която претенция се погасявала с изтичането на едногодишен срок.

По такъв начин, основната цел на ординарния владелчески иск се свеждала до обезпечаване на спокойно владение посредством неговото охраняване от противоправни застрашаващи действия, възпрепятстващи упражняването на господството. Той е придобивал възстановителна сила, само когато владението е било опорочено, спрямо противната страна в рамките на съдебния процес. Така, че *possessium ordinarium* не се различавал съществено от *interdictum uti possidetis*.

1.2. Possessorium summariissimum

Possessorium summariissimum е бил продукт на средновековната практика и допълвал *possessium ordinarium*.¹⁸⁷

Производството по предявения ординарния владелчески иск представлявало дълъг съдебен процес, който можал да се забави във времето. Ето защо, посредством *possessorium summariissimum*, до постановяването на решение, с което възникналият спор относно владението бъде окончателно решен, вещта временно се предоставяла или на ищеца, или на ответника.

В зависимост от това коя от спорещите страни успявала да убеди правораздавателния орган в наличие на спокойно владение, съдът преценявал на кого вещта да бъде предадена.¹⁸⁸ В противен случай, тя се предоставяла за пазене на депозитаря, докато бъде разрешен спорния въпрос за владението във връзка с предявения *possessium ordinarium*.

2. Развитие на владелческите искове през каноническото право

Изначално църквата оказвала влияние върху регулирането на обществените отношения между хората. Посредством нравствения авторитет или, както приемат някои автори „нравствена диктатура“, тя се стремела към постигането на спокойствие и порядък в обществото. Следвайки тази идея, църквата е направила свой принос към развитието на владелческата защита, насочена към борбата срещу отнемането на владение върху вещите.

Началният етап в постигането на горепосочената цел, а именно забрана за извършване на насилствените действия, се наблюдава още в ранния период на средновековието. През 501 година, както показват източниците,¹⁸⁹ Римският синод обвинил папа – Симах в извършване на различни видове престъпни деяния, в резултат на което Кралят Теодорих го лишил от владението на епископията. Нейното управление временно било възложено на наместника. Обвиняемият (папата Симах) се явил по делото и заявил, че ще се подчини на решението, но се надявал да му бъде възстановено владението върху епископията, преди да се започне разглеждането на делото по същество. Кралят се възпротивил на това, въпреки, че синодът е подкрепил папата. Би могло да се приеме, че този случай е бил първоначалното отражение на идеята за защита на фактическите състояния срещу насилствените действия, въпреки че поначало тя не е била формирана като общозадължително правило в църковното право.¹⁹⁰

Създаването на църковното право било осъществено, през средата на IX век, чрез появата на фалшифицирани източници, които са съдържали папски писма, несъществуващи в действителност, а също така и катедрални постановления, за които нямало никакви свидетелства.¹⁹¹ Сред тях са били и Лъжеизидоровите декреталии. Единият от каноните се наричал *Redintegranda*, който впоследствие е преминал в *Decretum Gratiani* и послужил като начало за възникването на владелческата защита, закрепена вече като правило.¹⁹²

¹⁸⁷ Грим, Д. Д., Лекции по догме римского права, стр. 232;

¹⁸⁸ Барон, Ю., Система римского гражданского права, Кн. II, Владение, стр. 23 – 24;; Дернбург, Г., цит. съч, стр. 50;

¹⁸⁹ Никонов, С. П., Развитие защиты владения в средневековой Европе, стр. 74;

¹⁹⁰ Никонов, С.П., цит. съч. пак там.

¹⁹¹ Приема, се, че заслугата в създаването на църковното право принадлежи на духовенството на южната Франция. Там са били създадени лъжеизидоровите декреталии.

¹⁹² Дернбург, цит. съч. стр. 53;

Redintegranda регламентираше *Remedium spoli* – средство за защита на владението, отнето чрез насилие. От съдържанието е видно, че буквално се възпроизвеждала идеята, отразена по делото срещу папата Симаха (през 501 г.).

А именно, че: „**епископът, който бил насилствено лишен от своята епископия заради извършени престъпления, можал да бъде привлечен в съдебния процес, след като му бъде възстановено предишното фактическо състояние**“ – тоест, **владението върху епархията**. Основната причина за въвеждането на това правило в каноническото право била свързана с обстоятелството, че епископът би могъл лесно да загуби делото, понеже не разполагал със средства да води успешна борба срещу предявените обвинения. Защитният процесуален механизъм се е наричал *exceptio spoli*

Както приемат множество автори¹⁹³, това е самото възражение, което би могъл да противопостави епископът, за да му бъде възстановено предишното фактическо състояние. Според С. П. Никонов, обаче, защитното средство, предвидено в канона *Redintegranda*, се свеждало до задължението на съдията служебно да следи за връщането на владението върху епископията, без да чака позоваването от страна на обвинения (епископа), при условие, че имуществото на последния е било отнето по неправилен начин.¹⁹⁴

През XII век се е появил *Decretum Gratiani* – сборник, включващ източниците на църковното право, където фигурирала защитата на владението срещу насилствените действия – *remedium spoli* от познатия канон *Redintegranda*.¹⁹⁵ С появата на тези Декреталии, канонистите отново са се придържали към позицията, че епископите не са били длъжни да правят възражение *exceptio spoli* и са имали право да не се явяват по делото, докато не им бъде възстановено предишното фактическо състояние. Впоследствие защитата *remedium spoli* била разпространена и по отношение на другите лица от духовното съсловие.

Постепенно се усещала необходимостта от създаване на ново средство за защита на владението в случая, когато пострадалият бил лишен от владението върху вещта, не само по насилствен начин, но и чрез други неправилен действия, които биха могли да доведат до такива неблагоприятни последици.¹⁹⁶

По такъв начин, въз основа „*Redintegranda*“, се появил нов самостоятелен защитен механизъм, наречен *condictio ex canone Redintegranda*, който на практика бил отделен от *exceptio spoli*. Канонистите са били на мнение, че всяко едно нарушение, водещо до отнемането на вещта, еднакво отрицателно рефлектирало върху мирния живот. Ето защо, всичките форми на такова лишаване са били поставени под един общ знаменател – *spolium*.¹⁹⁷ Това означавало, че искът би могъл да се предяви както при наличието на всяко едно незаконосъобразно действие, което водило до лишаване от господството върху вещта, така и спрямо всеки нарушител. Нещо повече – в кръга на ответниците са били включени и лицата (приобретателите), които са получили вещта от нарушителя, независимо от тяхната добросъвестност или недобросъвестност.

Condictio ex canone Redintegranda предизвикал остра реакция от страна на папите, в резултат на което Инокентий III е издал ново защитно средство, наречено *Saepe contigit*.¹⁹⁸ Този иск за разлика от *Redintegranda* имал по – стеснено приложно поле, обхващайки случаите, когато владението е било отнето по насилствен начин. Ответникът би могъл да бъде

¹⁹³ Гримм, Д. Д., цит. съч. стр. 234, Дернбург, цит. съч. стр. 52 – 53, Бадаева, Н. В., Владение и владельческа защита в зарубежном и российском гражданском праве, стр. 38;

¹⁹⁴ Никонов, С. П., цит. съч. стр. 81;

¹⁹⁵ Грациан, Гл. I: „На епископите, които са лишени от своите вещи или са изгонени от имотите си, трябва да им бъде върнато отнетото владение, понеже преди да се направи това, те не могат да бъдат обвинени в никакво престъпление“.

¹⁹⁶ Още първоначално канонистите са се придържали към римските посесорните средства за защита на владението, насочени към възстановяване на status quo, но явно, тези средства са били недостатъчни. Всичко това изисквало ново защитно средство срещу неправилен лишаване от владението – Никонов, С. П., цит. съч – стр. 126 – 127;

¹⁹⁷ Така Никонов, С. П., цит. съч. стр. 137; Дождев, Дм. Владение в системе гражданского права, стр. 35.;

¹⁹⁸ Искът е произтичал от канона *Saepe contigit*;

както непосредствения нарушител, така и лицето, придобило вещта от последния, знаейки, че ищецът е бил лишен от фактичката власт по насилствен начин.

Според Никонов, С. П., „*condictio ex canone Redintegranda*“ продължавал да се прилага само в полза на духовните лица, докато при „*Saepe contigit*“ кръгът на ищите бил по – широк.¹⁹⁹

Както е видно от гореизложеното, наличие на толкова средства за защита на владението срещу нарушенията, предизвикало в края на краищата затруднения, а също и обръквания в областта на условията за прилагането на исковете, което са признавали и самите канонисти.

Тези причини са дали тласък към обединяването на всичките икове за защита на отнетото владение в един владелчески иск, наречен *actio spoli*. Другото основание за изработването на новия иск е било свързано и с по-нататъшното предоставяне на *remedium spoli* в полза на другите лица, освен тези от духовното съсловие.

Actio spoli преследвал същата цел, а именно - охраната на *status quo* с оглед недопускането на произвола и самоуправство независимо в каква форма те са били проявени и без оглед на това дали нарушителят е бил титуляр на правото или не.²⁰⁰

Новият иск притежавал следните характерни особености:

А) Първият белег касаел лицата, които са претърпели произвол от страна на нарушителя (ищите). Римското частно право използвало избирателен подход по отношение на ищите. А именно-само юридическите владелци и определен кръг държатели (депозитарите, прекаристите, заложените кредитори и др.) са разполагали с възможността да се защитават посредством *interdictum de vi* срещу противоправното отнемане на владението върху имота. По отношение на обикновените държатели интердиктът бил недопустим. Защитата на последните не се наблюдавала и в *Condictio ex canone Redintegranda u Saepe contigit*.

Actio spoli, обаче запълнил този пропуск, включвайки в кръга на ищите както юридическите владелци, така и държателите, включително и обикновените.²⁰¹ Това означавало, че вече и наемателите, а също така и арендаторите биха могли да се възползват от новия иск, ако фактичката власт е била отнета от страна на третите лица по неправомерен начин.

Б) Вторият белег касаел ответниците. Безусловно, *actio spoli* би могъл да се предяви срещу лицето, което лишило ищеца от фактичката върху вещта по неправомерен начин, а също така и спрямо наследниците на нарушителя, ако той е починал. В случаите, когато последният (нарушителят) прехвърлял отнетата вещь на приобретателя, последният носил отговорност, ако е знаел, че предишният владелец бил лишен от владението въпреки волята си.

С други думи, искът би могъл да бъде насочен срещу недобросъвестния приобретател (*malae fidae*). Видно, че това положение било заимствано от *Saepe contigit. Condictio ex canone Redintegranda*, както било посочено по-горе, не правил разлика дали третото лице (приобретател) било *bonae или malae fidae*. Ответникът в рамките на съдебното производство не разполагал с възможността да се позовава на наличие на правото на собственост²⁰², което всъщност е било характерно и за „*interdictum de vi*“ в Римското частно право;

В) На трето място – обектът на защитата на *actio spoli* обхващал господството, както върху движимите, така и върху недвижимите вещи;

Г) На четвърто място – що се отнася до нарушението, то следва да се отбележи, че новият иск възприел подхода на *Condictio ex canone Redintegranda*, където, както сме отразили по-горе, всичките форми, свързани с неправомерното отнемане на имуществото са били поставени под един общ знаменател (понятие) – *spolium*. Следователно, *actio spoli* би могъл

¹⁹⁹ По подробно вж. Никонов, С. П., цит. съч., стр. 134;

²⁰⁰ Никонов, цит. съч. стр. 150; Климанова, Д., Защита владения в гражданском праве, стр. 43;

²⁰¹ Гримм, Д. Д., цит. съч. стр. 234;

²⁰² Дербург, цит. съч. стр. 54;

да бъде предявен при всичките случаи, когато вещта е „изпаднала“ от господството на ищеца въпреки неговата воля,²⁰³

Д) На последно място - искът се погасявал с тридесетгодишна давност;

В заключение: от гореизложеното е видно, че владелческата защита била усъвършенствана в периода на средновековието. Огромно значение в нейното развитие изиграло каноническото право, предоставило пълноценна охрана на фактическите състояния срещу нарушенията, свързани лишаването на лицето от господството върху вещта. А изработването на *actio spoli*, безусловно, оказало влияние върху уредбата на владелческите иски в съвременните правни системи на множество европейски държави, включително и Република България.

REFERENCES:

- Dernburg, G., Pandects, Property Law, Volume II;
Grim, D.D., Lectures on the Dogma of Roman Law;
Nikonov, S. P., Development of Property Defense in Medieval Europe;
Badaeva, N.V., Ownership and proprietary protection in foreign and Russian civil law;
Dozhdev, Dm. Ownership in the civil law system;
Klimanova, D., Protection of property in civil law;

²⁰³ Така Гримм, Д. Д. цит. съч. 234; Бадаева, Н. В., цит. съч. стр. 38; Барон, Ю. цит. съч. стр. 26;